

УДК 2-1

Гусак Петро**ЙОСИФ У ЄГИПТІ: АЛЬТЕРНАТИВНЕ ПРОЧИТАННЯ
(Спроба герменевтичного аналізу)**

Докладне звернення до тексту біблійної розповіді про Йосифа в Єгипті виявляє часто непомітні деталі: Йосиф використав ситуацію голоду для створення таких суспільних і товарних відносин, при яких він зумів обернути народ Єгипту в рабів в обмін на харчі, що пізніше вилилося в «маятникову реакцію» обернення в рабство ізраїльтян, геноцид їхніх новонароджених хлопчиків, а ще пізніше – в руїну для Єгипту у вигляді «єгипетських кар» і втоплення війська в Червоному морі. Увесь ланцюг подій став можливим через бездіяльність і необачність фараона, який чужинцеві дав владу над країною, та через неспротив єгипетського народу такому стану речей.

Ключові слова: віщування, сон, влада, достаток, причина голоду, продаж хліба, обернення в рабство, дбання про родичів, парадигма поневолення, державна зрада, руїна.

Гусак П.**ИОСИФ В ЕГИПТЕ: АЛЬТЕРНАТИВНОЕ ПРОЧТЕНИЕ
(попытка герменевтического анализа)**

Тщательное обращение к тексту библейского повествования о Иосифе в Египте обнаруживает часто не замечаемые детали: Иосиф использовал ситуацию голода для создания таких общественных и товарных отношений, при которых он сумел обратить народ Египта в рабство взамен за пищу, что позднее вылилось в «маятниковую реакцию» порабощения израильтян, геноцид ихних новорождённых мальчиков, а еще позднее – в катастрофу для Египта в виде «египетских казней» и утопления войска в Красном море. Вся цепь событий стала возможной благодаря бездействию и неосторожности фараона, который отдал иностранцу власть над страной, и благодаря непротивлению египетского народа такому состоянию вещей.

Ключевые слова: прорицание, сон, власть, благоденствие, причина голода, продажа хлеба, обращение в рабство, забота о родственниках, парадигма порабощения, государственное предательство, катастрофа.

Husak P.

JOSEPH IN EGYPT: AN ALTERNATIVE READING (Attempt of hermeneutical analysis)

A keen reading of the text of biblical story about Joseph in Egypt reveals the often not noticed details: Joseph used the situation of famine for establishing of such social and commodity relations, under which he was able to turn the people of Egypt into slavery in exchange for food, what later caused a «pendulum reaction» of enslavement of Israelites themselves, genocide of their newborn baby-boys, and further – into catastrophe for Egypt in form of «Egyptian punishments» and drowning of army in the Red Sea. The whole chain of events became possible due to inactivity and carelessness of the Pharaoh, who gave the executive power over the country to a foreigner, and due to the non-resistance of Egyptian people against such state of affairs.

Key words: *fortune telling, dream, executive power, well-being, cause of famine, sale of bread, turning into slavery, care on relatives, paradigm of enslavement, state betrayal, catastrophe.*

Розповідь про перебування Йосифа – одного зі синів біблійного патріарха Якова – в Єгипті, його життєвий шлях відтоді, як брати продали його до Єгипту (Бут 37:28) і аж до його смерті там (Бут 50:26) є широковідомою: її використовують у проповідництві, катехизації, кінематографії... Можна стверджувати, що вона належить до світової культури. Розглядаючи її як цілість, переважно наголошують на Божому Провидінні: на тому, що «καὶ ἦν κύριος μετὰ ἰωσήφ – і був Господь з Йосифом» (Бут 39:2. Тут і далі в тексті переклад цитат зі Септуагінти мій – П. Г.) і саме це зумовило його злет від раба і до фактичного правителя Єгипту. Відповідно до наміру дослідників та проповідників, у цій розповіді виділяють різні часткові сюжети. Наприклад, намагаючись показати його чесність і чистоту, згадують, як Йосиф відмовився скоритися жаданню жінки Петефріса (в єврейському варіанті – Потіфара), за що став жертвою клевети й потрапив у в'язницю (Бут 39); намагаючись показати його мудрість і благословенність, згадують про його вправне керування мастком Петефріса (в єврейському варіанті – Потіфара: Бут 39). Про те, що він, сам будучи в'язнем, став начальником над в'язнями і фактично керував в'язницею (див. Бут 39:22–23) згадують менше: «Καὶ ἔδωκεν ὁ ἀρχιδεσμοφύλαξ τὸ δεσμοκτήριον διὰ χειρὸς ἰωσήφ καὶ πάντας τοὺς ἀπηγγέμενους ὅσοι ἐν τῷ δεσμοκτηρίῳ καὶ πάντα ὅσα ποιοῦσιν ἐκεῖ. Οὐκ ἦν ὁ ἀρχιδεσμοφύλαξ τοῦ δεσμοκτηρίου γινώσκων δι' αὐτὸν οὐθέν πάντα γὰρ ἦν διὰ χειρὸς ἰωσήφ διὰ τὸ τὸν κύριον μετ' αὐτοῦ εἶναι καὶ ὅσα αὐτὸς ἐποίει κύριος εὐώδου ἐν

ταῖς χερσὶν αὐτοῦ. – І дав начальник в'язниці в руку Йосифа в'язницю і всіх в'язнів, котрі були у в'язниці, і все, що там робили. Не знав начальник в'язниці нічого сам, а все було через руку Йосифа – через те, що Господь був з ним, і все, що він робив, Господь щастив у руках його» (Бут 39:22). (Якщо можливо провести таку паралель і виразити це сучасною термінологією, то Йосиф став «бригадиром» – в'язнем, який пішов на співпрацю з табірною адміністрацією. «Все, що там робили», очевидно, включало в себе постачання харчів у в'язницю, «развод» на примусові роботи, застосування «спецзасобів» (кайдани, тілесні покарання, торттури...), і мабуть, також – сприяння скороченню, чи навпаки, подовженню термінів ув'язнення). Намагаючись показати його прозорливість, згадують про Йосифове вміння розгадувати сни (Бут 40–41: різновид віщування (в Септуагінті – *μαντεύομενος μαντεύειν*, *κληδονίζομενος*, у Вульгаті дослівно: *observet somnia* – «зважає на сни»: Втор 18, 10), яке потім було категорично заборонене у Втор 18:10–12. Згадують про його прощення братів та милосердя до них (Бут 42:25–45:15 і далі). Але головний та найбільше згадуваний частковий сюжет – це порятунок Єгипту від голоду (Бут 41–47), пов'язаний з тим же віщуванням – розгадуванням снів (Бут 41). Саме в цьому сюжеті я б хотів вказати на деякі його нюанси, які зазвичай залишаються поза увагою.

Фараонів сон про корів і колоски міг справді бути віщим: голод на Близькому Сході періодично траплявся: «Обробіток землі для прожиття і хронічне недоїдання були поширені у древньому світі, й багато людей кожночасно сприймали себе як таких, що перебувають за крок від голодної смерті. Природні причини (засуха, сарана і хвороби рослин) викликали частий голод, й так само робили це людські дії – від облоги міст і до спустошення полів арміями, що наступали: вони мали на меті загострити нестачу харчів у тих, кого вони облягали. Книга пророка Іоїла у 1 главі описує спустошення, спричинене сараною, а Книга Ісайї у 7 главі описує зруйнування сільського господарства в Юдеї ассирійцями. Зазвичай голод у цій частині світу був епізодичним і локальним, але повідомляють також і про тривалі й широкоосяжні випадки. Довготривалі засухи на великих територіях Єгипту, що мали своїм наслідком періодичний голод, траплялися від ХХІІ до ХХ століття до Р. Хр., як це подають тогочасні єгипетські тексти. Наприклад, *Настанови Анувера* описують суспільний хаос в Єгипті, спричинений голодом, вказуючи на те, що люди тоді сохли від спраги й пустелеподібних погодних умов. Цей період частого голоду відповідає **епосі патріархів**; Біблія повідомляє про голод за

часів Авраама (Бут 12:10), Ісаака (Бут 26:1) та Йосифа (Бут 41–42). Багато століть пізніше (згідно з Ді 11:28) Агав передбачив всесвітній голод, який справді настав між 44 і 48 роком після Р. Хр., за правління імператора Клавдія. Це підтверджують позабіблійні джерела. Наприклад, Тацит в *Анналах* 12, 43 згадує про «мізерні колоски» в той час». (Див.: *Famine in the Ancient Near East*. [3, с. 70]. Переклад мій – П. Г.). Щоправда, нез'ясованим залишається запитання про те, *що саме* могло стати природною причиною голоду в долині Нілу: там завжди є вода й родючий гумус, і Ніл ніколи в історії не пересихав. Можливим є голод там через нашестя сарани чи інших шкідників, але в сюжеті про такі причини нічого не сказано. Але я також припускаю, що сон фараона і голод, що за ним настав, міг бути «a self-fulfilling prophesy» – «пророцтвом, яке сповняє само себе»: «Пророцтво, яке сповняє само себе, є на початку *хибним* визначенням ситуації, що викликає нову поведінку, яка чинить первісно *хибну* концепцію *правдивою*. Ця правдоподібна чинність пророцтва, яке сповняє само себе, увічне царство помилки. Бо пророк наводитиме актуальний перебіг подій як доказ, що він був правий від самого початку» [5, с. 195]. (Переклад мій – П. Г.). Сон міг також бути *дійсним* попередженням фараонові, що голод настане, але спричинити цей голод мав саме Йосиф (без цього, щоб Йосиф це усвідомлював), або ж Йосиф, почувши від фараона його сон, *свідомо* доклався до того, аби цей сон здійснився. Припускати такі варіанти подій мене спонукали ось ці малопомітні нюанси в тексті Книги Буття:

- Вислухавши фараонів сон, Йосип радить йому: «Καὶ ποιήσάτω φараὼ καὶ καταστησάτω τοπάρχας ἐπὶ τῆς γῆς καὶ ἀπολεμπωσάτωσαν πάντα τὰ γενήματα τῆς γῆς αἰγύπτου τῶν ἐπτὰ ἐτῶν τῆς εὐθηνίας. – І нехай зробить фараон, і нехай настановить намісників над землею, і нехай відділяють п'яту частину з усіх врожаїв в єгипетській землі зі семи років достатку» (Бут 41:34), тобто йшлося лише про п'яту частину від щорічного врожаю. Але вже в наступному вірші говорить: «Καὶ συναγαγέτωσαν πάντα τὰ βρώματα τῶν ἐπτὰ ἐτῶν τῶν ἐρχομένων τῶν καλῶν τούτων καὶ συναχθήτω ὁ σῖτος ὑπὸ χειρὸς φараὼ βρώματα ἐν ταῖς πόλεσιν φυλαχθήτω. – І нехай звезуть усі харчі зі семи років, що приходять, – тих гарних, і нехай буде звезений хліб під руку фараонову на харчі, і нехай буде стережений в містах» (Бут 41:35). Тобто, не зовсім ясно, чи в подальшому йшлося про первісну пропозицію збирати лише п'яту частину, а чи «усю» їжу. Вірш Бут 41:48, який розповідає про те, як Йосиф, отримавши владу, здійснював свій «план порятунку», тільки підсилює цю двозначність: «Καὶ συνήγαγεν πάντα

τὰ βρώματα τῶν ἑπτὰ ἐτῶν ἐν οἷς ἦν ἡ εὐθηνία ἐν γῆ αἰγύπτου καὶ ἔθηκεν τὰ βρώματα ἐν ταῖς πόλεσιν βρώματα τῶν πεδίων τῆς πόλεως τῶν κύκλω αὐτῆς ἔθηκεν ἐν αὐτῇ – І звів усі харчі зі семи років, у яких був достаток в землі Єгипту, і вмістив харчі в містах – харчі з полів міста, які довкола нього, вмістив у ньому». Якщо «усю їжу зі семи літ» означає дослівно «усю», то саме це й стало причиною голоду.

• Прослідкуймо, як Йосиф здійснював свій «план порятунку» Єгипту, звернувшись до тексту Септуагінти. Для зручності читання я вміщаю більші фрагменти грецького тексту і перекладу в таблиці:

Грецький текст	Український переклад
<p>Παρήλθον δὲ τὰ ἑπτὰ ἔτη τῆς εὐθηνίας ἃ ἐγένοντο ἐν γῆ αἰγύπτῳ. Καὶ ἤρξαντο τὰ ἑπτὰ ἔτη τοῦ λιμοῦ ἔρχεσθαι καθὰ εἶπεν ἰωσηφ καὶ ἐγένετο λιμὸς ἐν πάσῃ τῇ γῆ ἐν δὲ πάσῃ γῆ αἰγύπτου ἦσαν ἄρτοι. καὶ ἐλείψασεν πᾶσα ἡ γῆ αἰγύπτου ἐκέκραξεν δὲ ὁ λαὸς πρὸς φαραῶ περὶ ἄρτων εἶπεν δὲ φαραῶ πᾶσι τοῖς αἰγυπτίοις πορεύεσθε πρὸς ἰωσηφ καὶ ὁ εὖν εἶπε ὑμῖν ποιήσατε. Καὶ ὁ λιμὸς ἦν ἐπὶ προσώπου πάσης τῆς γῆς ἀνέφωξεν δὲ ἰωσηφ πάντα τοὺς σιτοβολῶνας καὶ ἐπόλει πᾶσι τοῖς αἰγυπτίοις. Καὶ πᾶσαι αἱ χώραι ἦλθον εἰς αἰγυπτον ἀγοράζειν πρὸς ἰωσηφ ἐλεκράτησεν γὰρ ὁ λιμὸς ἐν πάσῃ τῇ γῆ.</p>	<p>Проїшли ж сім років достатку, які сталися в землі Єгипту. І прийшли сім років голоду: прийшло згідно з тим, як сказав Йосиф, і стався голод у всій тій землі, а в усій землі Єгипту були хліби. І виголодніла уся земля Єгипту, і народ закричав до фараона про хліб. І сказав фараон усім єгиптянам: ідіть до Йосифа, і що б він вам не сказав, робіть. І був голод на лиці всієї землі. І відчинив Йосиф усі зерносховища, і <i>продавав</i> усім єгиптянам. І всі краї приходили до Єгипту <i>купити</i> у Йосифа, бо голод посилювався у всій тій землі. (Бут 41:53–57. Переклад мій – П.Г.)</p>

Зверніть увагу: Йосиф не роздавав, а *продавав* єгиптянам – тоді ще вільним – ними ж вирощений хліб. (Його особиста частка праці у тому хлібі полягала в організації системи збору і складування/зберігання). Як видно з вірша 57, Йосиф продавав хліб не лише єгиптянам, але й чужинцям зі сусідніх країн. Й незважаючи на торгівлю хлібом, а, можливо, саме завдяки їй «голод посилювався у всій тій землі»: можливо, єгиптянам не вистачало хліба *саме тому*, що Йосиф продавав його чужинцям? Бо якщо хліба було би вдосталь, то голод не зміцнявся б, а якщо хліба було б аж настільки достатньо, що можна було б ним ділитися з чужинцями, які теж голодували, то виникло б запитання про моральність *продажу* їм хліба, замість ділення ним у вигляді безкорисливої допомоги.

• Вартує уваги ось це пояснення Йосифа про голод, яке він дає своїм братам: «Τοῦτο γὰρ δεῦτερον ἔτος λιμὸς ἐπὶ τῆς γῆς καὶ ἔτι λοιπὰ πέντε ἔτη ἐν οἷς οὐκ ἔσται ἀροτρίασις οὐδὲ ἄμητος. – Це ж другий рік голод

на тій землі, і ще залишається п'ять років, у яких не буде ні орки, ні жнив» (Бут 45:6). Виникає запитання: Чи те, що п'ять років «не буде ні орки, ні жнив» – це *наслідок* голоду, чи його *причина*? Може, голод настав *саме тому*, що не було ні орки, ні жнив? І якщо правильною є версія, яка вже міститься в другому запитанні, то виникає ще й третє: *Чому* не було ні орки, ні жнив? Може тому, що Йосиф, маючи владу, *заборонив* проводити посівну та збиральну кампанії – мотивуючи це нестачею зерна для їжі? Таке бачення проблеми голоду в Єгипті підтверджує наступний текст:

Грецький текст	Український переклад
<p>Σίτος δὲ οὐκ ἦν ἐν πάσῃ τῇ γῆ ἐνίσχυσεν γὰρ ὁ λιμὸς σφόδρα ἐξέλειπεν δὲ ἡ γῆ αἰγύπτου καὶ ἡ γῆ χανααν ἀπὸ τοῦ λιμοῦ. Συνήγαγεν δὲ ἰωσηφ πᾶν τὸ ἀργύριον τὸ εὐρεθὲν ἐν γῆ αἰγύπτου καὶ ἐν γῆ χανααν τοῦ σίτου οὐ ἠγόραζον καὶ ἐσιτομέτρει αὐτοῖς καὶ εἰσήνεγκεν ἰωσηφ πᾶν τὸ ἀργύριον εἰς τὸν οἶκον φαραω. Καὶ ἐξέλειπεν πᾶν τὸ ἀργύριον ἐκ γῆς αἰγύπτου καὶ ἐκ γῆς χανααν ἦλθον δὲ πάντες οἱ αἰγύπτιοι πρὸς ἰωσηφ λέγοντες δὸς ἡμῖν ἄρτους καὶ ἵνα τί ἀποθνήσκομεν ἐναντίον σου ἐκλέλειπεν γὰρ τὸ ἀργύριον ἡμῶν. Εἶπεν δὲ αὐτοῖς ἰωσηφ φέρετε τὰ κτήνη ὑμῶν καὶ δώσω ὑμῖν ἄρτους ἀντὶ τῶν κτηνῶν ὑμῶν εἰ ἐκλέλειπεν τὸ ἀργύριον. Ἦγαγον δὲ τὰ κτήνη πρὸς ἰωσηφ καὶ ἔδωκεν αὐτοῖς ἰωσηφ ἄρτους ἀντὶ τῶν ἵπων καὶ ἀντὶ τῶν προβάτων καὶ ἀντὶ τῶν βοῶν καὶ ἀντὶ τῶν ὄνων καὶ ἐξέθρεψεν αὐτοὺς ἐν ἄρτοις ἀντὶ πάντων τῶν κτηνῶν αὐτῶν ἐν τῷ ἐνιαυτῷ ἐκείνῳ. Ἐξῆλθεν δὲ τὸ ἔτος ἐκεῖνο καὶ ἦλθον πρὸς αὐτὸν ἐν τῷ ἔτει τῷ δευτέρῳ καὶ εἶπαν αὐτῷ μήποτε ἐκτριβῶμεν ἀπὸ τοῦ κυρίου ἡμῶν εἰ γὰρ ἐκλέλειπεν τὸ ἀργύριον καὶ τὰ ὑπάρχοντα καὶ τὰ κτήνη πρὸς σὲ τὸν κύριον καὶ οὐχ ὑπολείπεται ἡμῖν ἐναντίον τοῦ κυρίου ἡμῶν ἀλλ' ἡ τὸ ἴδιον σῶμα καὶ ἡ γῆ ἡμῶν. Ἴνα οὖν μὴ ἀποθάνωμεν ἐναντίον σου καὶ ἡ γῆ ἐρημωθῇ κτήσαι ἡμᾶς καὶ τὴν γῆν ἡμῶν ἀντὶ ἄρτων καὶ ἐσόμεθα ἡμεῖς καὶ ἡ γῆ ἡμῶν παῖδες φαραω δὸς σπέρμα ἵνα σπείρωμεν καὶ ζῶμεν καὶ μὴ ἀποθάνωμεν καὶ ἡ γῆ οὐκ ἐρημωθήσεται.</p>	<p>Хліба ж не було в усій тій землі, бо посилювався голод дуже. І вичерпалася земля Єгипту і земля Ханаану від голоду. І зібрав Йосиф усе срібло, яке знайшлося в землі Єгипту і землі Ханаану, за хліб, який купували, і відміряв їм хліб, і вніс усе те срібло в дім фараона. І вичерпалося срібло в землі Єгипту і землі Ханаану, і прийшли усі єгиптяни до Йосифа, кажучи: дай нам хлібів! – і навіть нам вмерти перед тобою, бо вичерпалося наше срібло? І сказав їм Йосиф: приведіть свою худобу, і я дам вам хлібів за худобу вашу, якщо вичерпалося срібло. Привели ж худобу до Йосифа, і дав їм Йосиф хлібів за коней, і за овець, і за корів, і за ослів. І він вигодував їх хлібам за всю худобу їх в тому році. І пройшов той рік, і прийшли до нього в другому році та й сказали йому: не затаймо нічого від пана нашого, бо якщо вичерпалося срібло і майно та худоба для тебе – пана [нашого], й нічого не зосталося нам перед нашим паном, як тільки само тіло та земля наша. Щоб отже ми не повмирили перед тобою, й земля не запустіла, купи нас та нашу землю за хліби, і будемо ми та наша земля раби фараона: дай насіння, щоб ми сіяли і жили, і не померли, і земля не запустіла.</p>

Καὶ ἐκτήσατο ἰωσηφ πᾶσαν τὴν γῆν τῶν αἰγυπτίων τῷ φαραῶ ἀπέδοντο γὰρ οἱ αἰγύπτιοι τὴν γῆν αὐτῶν τῷ φαραῶ ἐπεκράτησεν γὰρ αὐτῶν ὁ λιμὸς καὶ ἐγένετο ἡ γῆ φαραῶ. Καὶ τὸν λαὸν κατεδουλώσατο αὐτῷ εἰς παῖδας ἀπ’ ἄκρων ὀρίων τῶν ἱερέων ἕως τῶν ἄκρων. χωρὶς τῆς γῆς τῶν ἱερέων μόνον οὐκ ἐκτήσατο ταύτην ἰωσηφ ἐν δόσει γὰρ ἔδωκεν δόμα τοῖς ἱερεῦσιν φαραῶ καὶ ἦσθιον τὴν δόσιν ἣν ἔδωκεν αὐτοῖς φαραῶ διὰ τοῦτο οὐκ ἀπέδοντο τὴν γῆν αὐτῶν. Εἶπεν δὲ ἰωσηφ πᾶσι τοῖς αἰγυπτίοις ἰδοὺ κέκτημαι ὑμᾶς καὶ τὴν γῆν ὑμῶν σήμερον τῷ φαραῶ λάβετε ἑαυτοῖς σπέρμα καὶ σπείρατε τὴν γῆν. Καὶ ἔσται τὰ γενήματα αὐτῆς δώσετε τὸ πέμπτον μέρος τῷ φαραῶ τὰ δὲ τέσσαρα μέρη ἔσται ὑμῖν αὐτοῖς εἰς σπέρμα τῆ γῆ καὶ εἰς βρῶσιν ὑμῖν καὶ πᾶσιν τοῖς ἐν τοῖς οἴκοις ὑμῶν. Καὶ εἶπαν σέσωκας ἡμᾶς εὐρομεν χάριν ἐναντίον τοῦ κυρίου ἡμῶν καὶ ἐσόμεθα παῖδες φαραῶ.

І купив Йосиф усю ту землю єгиптян фараонові, бо єгиптяни віддавали землю їхню фараонові, бо посилювався їм голод, і стала земля фараоною. І народ обертав у рабів *йому* [можливий переклад: *собі*] від крайніх границь Єгипту аж до крайніх. Окрім тільки землі жерців: не купив її Йосиф, бо даровизну дав жерцям фараон, і їли даровизну, яку дав їм фараон: через те [вони] не віддали їхньої землі. І сказав Йосиф усім єгиптянам: оце купив я вас і землю вашу сьогодні фараонові. *Візьміть собі насіння, і засівайте землю.* І як буде врожай ваш, дасте п'яту частину фараонові, а чотири частини будуть вам самим на насіння для землі, і на їжу вам, і всім тим, хто у ваших домах. І сказали: ти нас врятував, ми знайшли ласку перед паном нашим, і будемо раби фараона. (Бут 47:13–25. Переклад мій – П. Г.)

Зверніть увагу: *Щойно після того*, як Йосиф витягнув із єгиптян за ними *ж вирощений хліб* усе срібло, усю худобу, скупив усю землю (крім жрецької) й купив їх усіх у рабство – формально й позірно безкорисливо – «фараонові», а фактично – собі (пор.: «Εἶπεν δὲ φαραῶ τῷ ἰωσηφ... σὺ ἔσῃ ἐπὶ τῷ οἴκῳ μου καὶ ἐπὶ τῷ στόματι σου ὑπακούσεται πᾶς ὁ λαός σου πλὴν τὸν θρόνον ὑπερέξω σου ἐγώ.... ἰδοὺ καθίστημί σε σήμερον ἐπὶ πάσης γῆς αἰγύπτου. – І сказав фараон Йосифові: ... Хай ти будеш над домом моїм, а твоїх уст буде слухатися весь народ мій, окрім того, що тронем я перевищуватиму тебе. ... Ось ставлю тебе сьогодні над усією землею Єгипту» – Бут 41:39–41), **він дав єгиптянам насіння й наказ засівати землю – і голод припинився!** То, може, увесь попередній голод був саме тому, що Йосиф, маючи необмежену владу над Єгиптом, **забороняв** орати і сіяти? І вся процедура підготовки протягом семи урожайних років й торгівля хлібом протягом семи «голодних» років була ретельно спланована і спрямована саме на цей кінцевий результат: **інкасувати всі гроші, скупити всю худобу, скупити всю землю й обернути всіх єгиптян у рабство?** «Καὶ τὸν λαὸν κατεδουλώσατο αὐτῷ εἰς παῖδας ἀπ’ ἄκρων ὀρίων αἰγύπτου ἕως τῶν ἄκρων. – І народ обертав у рабів *йому* [можливий переклад: *собі*] від крайніх границь Єгипту аж до крайніх» (Бут 47:21).

• Паралельно Йосиф подбав про свою родину: він оселив її «ἐν γῆ γεσεμ ἀραβίας» – в землі Гесем в Аравії (Бут 45:10; 46:28–34; 47:6; 47:27. Перекладчі Іван Хоменко та Іван Огієнко, спираючись на єврейський текст, називають ту місцевість «Гошен»), «ἐν γῆ αἰγύπτου ἐν τῇ βελτίστῃ γῆ ἐν γῆ ραμεσση καθὰ προσέταξεν φараω «в землі Єгипту, в найкращій землі, в землі Рамессі, відповідно до того, як постановив фараон» (Бут 47:11 – імовірно, в родинних краях фараона Рамзеса). «Καὶ ἐσιτομέτρει ἰωσηφ τῷ πατρὶ καὶ τοῖς ἀδελφοῖς αὐτοῦ καὶ παντὶ τῷ οἴκῳ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ σῖτον κατὰ σῶμα – і відміряв Йосиф хліб батькові й братам та всьому домові батька свого хліб кожному тілу (тобто, кожній особі)» (Бут 47:12). Вловлюєте різницю? Єгиптянам Йосиф ними ж вирощений хліб *продавав*, а своїй родині – *постачав* безкоштовно. «Καὶ ἐκθρέψω σε ἐκεῖ ἔτι γὰρ πέντε ἔτη λιμὸς ἵνα μὴ ἐκτριβῆς σὺ καὶ οἱ υἱοὶ σου καὶ πάντα τὰ ὑπάρχοντά σου. – І вигодую тебе там, бо голод буде ще п'ять років, щоб не збідувався ти, і сини твої, і все майно твоє» (Бут 45:11). «Καὶ παραλαβόντες τὸν πατέρα ὑμῶν καὶ τὰ ὑπάρχοντα ὑμῶν ἦκετε πρὸς με καὶ δώσω ὑμῖν πάντων τῶν ἀγαθῶν αἰγύπτου καὶ φάγεσθε τὸν μυελὸν τῆς γῆς. – І взявши батька вашого й майно ваше, прийдіть до мене, і я дам вам з усіх благ Єгипту, і їстимете кістковий мозок землі» (Бут 45:18): ця остання фраза дає підставу для припущення, що в землі Гесем, на відміну від решти Єгипту, **голоду не було** – й так само для зворотного припущення: що в решті Єгипту **голод був штучно індукований**. Вартою уваги є заохота, яку Йосиф каже своїм братам, щоби вони ставилися до благ Єгипту певним визначеним чином: «Καὶ μὴ φείσησθε τοῖς ὀφθαλμοῖς τῶν σκευῶν ὑμῶν τὰ γὰρ πάντα ἀγαθὰ αἰγύπτου ὑμῖν ἔσται. – І не жалійте очам вашим речей ваших, бо всі блага Єгипту вам стоять» (Бут 45:20) – у той час, коли єгиптяни мліли з голоду й продавали своє майно та себе самих у рабство.

Таким чином, історія перебування Йосифа в Єгипті на всі часи викарбувала парадигму поневолення країн і народів: для успішного поневолення потрібно здобути у тій країні виконавчу владу й владу над розподілом матеріальних благ; поставити іммігрантів у привілейоване становище, а корінні народи обернути в рабство в обмін на їжу. Ця парадигма підтверджувала й підтверджує свою дієвість протягом усієї подальшої світової історії. Часто у власному поневоленні винні й самі корінні народи. У згаданій історії з Йосифом – Петєфріс (в єврейському варіанті – Потіфар: Бут 39:4–6), начальник в'язниці (Бут 39:22–23), і сам фараон (Бут 41:38–45), які через дрімуче лінивство й небажання що-небудь робити самим воліли зіпхнути з рук власну

відповідальність й передавали свою владу чужинцеві, ставлячи його над своїм домом і маєтком, в'язницею, і врешті – над цілою країною. Це – наче карма, яка тяжіє над багатьма землеробськими народами аж досі... У випадку з фараоном: поставлення чужинця над усією країною було ще й *державною зрадою*, яка обернула цілий народ в рабство й через кількасот років довела цілий Єгипет до руїни внаслідок так званих «єгипетських кар» (див.: Вих 7–14) – замість, як би гадалося, очікуваної щедрої винагороди розгадувальника снів з подальшим відправленням його «во своя си» – на терени його «матірнього кочування»... Винуватими були й усі решта єгиптяни: замість повстати і змести недолугого фараона-зрадника та його ставленика-чужинця і самим справедливо розподіляти харчі підчас голоду (а якщо б вони це зробили завчасно, то голод може й не настав би зовсім), єгиптяни за їжу продали спочатку все своє майно, і врешті – себе самих у рабство. «Καὶ εἶπεν σέσωκας ἡμᾶς εὐρομεν χάριτι ἐναντίον τοῦ κυρίου ἡμῶν καὶ ἐσόμεθα παῖδες φαραῶ. – І сказали: ти нас врятував, ми знайшли ласку перед паном нашим, і будемо раби фараона» (Бут 47:25): видно далось взнаки культове вшановування правителя як «божества» (спільне для більшості народів Близького Сходу), яке унеможливило організований справедливий спротив.

Своєю поведінкою у владі Йосиф морально зіпсував два народи на всю подальшу історію: своїх братів, які спершу себе вели дуже скромно (див.: Бут 42 – 44; Бут 47:1–9), і єгиптян: у своїх братів (синів Ізраїля) він виробив етнопсихологічне уявлення, що в чужій землі можна бути при владі й у привілейованому становищі та «їсти кістковий мозок землі» (Бут 45:18), також і тоді, коли автохтонний народ бідує, а в єгиптян на дальшу перспективу така поведінка Йосифа і привілейоване становище його братів та їхніх нащадків спровокувало «маятникову реакцію»: потрапивши спершу у фактичне рабство до Йосифа, єгиптяни почали обертати у рабство самих ізраїльтян (див.: Вих 1:8–14) та практикувати геноцид у вигляді інфантициду – вбивства новонароджених ізраїльських хлопчиків (див.: Вих 1:15–16), що закінчилося для єгиптян вже згаданими «єгипетськими карами» (див.: Вих 7–14) включно із загибеллю їхніх первородних синів (див.: Вих 12:29–33) та національною катастрофою: потопленням фараона і його війська в Червоному морі (див.: Вих 14:23–28). А все почалося з маленького: з того, що фараон поставив чужинця над своєю країною (Бут 41:41), а єгиптяни не зуміли тому спротивитися.

P.S. Тут постає подальше питання до богословів, яке виходить поза рамки даної доповіді: Хто це був – той Господь, що щастив Йосифові в такій його поведінці?

Література:

1. Біблія або книги Святого Письма Старого й Нового Заповіту. Із мови давньоєврейської та грецької на українську наново перекладена. Переклад проф. д-ра Івана Огієнка. Вид. Українського Біблійного Товариства, 1994. 1255 с.

2. Вейсман А. Д. Греческо-русский словарь. Репринт V-го издания 1899 г. Москва: Греко-латинский кабинет Ю. А. Шичалина, 1991. 1371 с. (колонок).

3. Archaeological Study Bible. / [An illustrated walk through biblical history and culture]. Grand Rapids, Michigan, U.S.A.: Zondervan, 2005. 2324 с.

4. Greek OT: LXX [A] Accented 2 α. The morphologically analyzed text of CATSS LXX prepared by CATSS under the direction of R. Kraft (Philadelphia team). / [Based on the edition: LXX = Septuaginta, ed. A. Rahlfs. Stuttgart: Württembergische Bibelanstalt, 1935; repr. in 9th ed., 1971]. URL: <http://unbound.biola.edu/>

5. Robert K. Merton. The Self Fulfilling Prophecy (Journal Article). *The Antioch Review*. Vol. 8, No. 2 (Summer, 1948), pp. 193–210.